

6. fejezet

Tagi, részvényesi felelősség és vállalatirányítás angolszász és civiljogi nézőpontból

Fézer Tamás

Az elmúlt néhány évtizedben a modern társasági jogok egyik sarkalatos pontjává vált a gazdasági társaságok tagjainak, részvényeseinek felelősségét előtérbe helyező kérdések vizsgálata. A társasági jog tudománya régóta keresi azt a tökéletes rendszert, illetve megoldást, amellyel a gazdasági társaságok fizetőképessége, hitelképessége és általában prudens működése biztosítható. Az e törekvések kielégítésére megalkotott modellek jellemzően hitelezővédelmi szempontokat vesznek figyelembe, és azt célozzák, hogy a gazdasági élet szereplői egymás iránti bizalmát jogintézmények formájában is leképezzék, ezzel segítve elő a gazdasági növekedést és a gazdasági társaságok saját belső növekedését, tevékenységük földrajzi és jogi dimenzióban felfogott bővítését. Ezek az egyébként jogos és érthető útkeresések az elmúlt évtizedekben számos paradigmaváltást is eredményeztek, részben a szűk értelemben vett társasági jog, részben a társasági joghoz kapcsolódó jogterületek (például fizetésképtelenségi eljárások joga, adójog, cégjog stb.) esetében.

A 2008-ban Európába is begyűrűző gazdasági és pénzügyi válság egyfajta érdekkösszeütközést hozott a társasági jog európai fejlődésében. A válság kirobbanását megelőző évtizedek alapvetően hitelezővédelmi, kisebbségvédelmi céljai mellett megjelent egy új, a gazdasági társaságok prosperálását előtérbe helyező szemlélet is, amely – legalábbis látszólag – a hitelezővédelem ellenében hatva nagyobb mozgásteret követelt meg a társaságok számára. Ez a nagyobb mozgáster mindenekelőtt a társaság-alapítás anyagi jogi szabályainak lazítását, valamint a fizetésképtelen helyzetnek a társaság fennmaradását priorizáló orvoslását jelenti. A hitelezők kielégítését előtérbe helyező célkitűzések egyértelmű átalakuláson mennek keresztül napjainkban, és a jogalkotói attitűdöt tekintve egy más nézőpontból felfogott, a hitelezők oldalán is aktív közreműködést megkövetelő

szemléletet igyekeznek meghonosítani. A társaságok alapítása, belső szervezete és döntéshozatala terén elfoglalt megengedőbb álláspont mellett nyitott felelősségi klauzulák jelennek meg a társaság kulcsszemélyzetével szemben, teret engedve az igényérvényesítésnek mind a társaság, mind a harmadik személyek, jellemzően a hitelezők oldalán. A kulcsszemélyzet tagjai (vezető tisztségviselők, felügyelőbizottsági tagok, cégvezetők, vezető állású munkavállalók, állandó könyvvizsgálók) körén túlmenően a sokáig arctalan befektetői körként jellemzett, nagyvállalatokban anonim tagság, a részvényesek összessége is fókuszba került ezen új felelősségi szabályok megalkotása során, tekintettel arra, hogy a döntéshozatal stratégiai szintjén elhelyezkedő tagok, részvényesek olyan irányok kijelölésében vesznek részt, amelyek a harmadik személyek számára kárt vagy nem vagyoni sérelmet okozhatnak.

A tagok, részvényesek felelősségének előtérbe helyezése

A gazdasági társaságok a nemzeti jogok kreálmányai, hiszen máig nem tudott sem a nemzetközi üzleti jog, sem az Európai Unió szupranacionális joga olyan keretrendszert alkotni, amelynek mentén felfogható lenne a gazdasági társaságok elismerése.¹ Ez a sajátos jelenség azt eredményezte, hogy a társasági jognak egészen sokszínű megjelenési formáival találkozunk még olyan országokban is, amelyek földrajzilag és sok esetben jogi kultúrájukat tekintve is közel helyezkednek el egymáshoz. Nem csupán az egyetemes jogharmonizáció, de a regionális jogközelítés is csupán idea maradt a világ minden táján. Ennek egyik oka politikai, hiszen az államok többsége a társasági jog nemzeti jogi kultúrákat megtestesítő jellegén túl a globális versenyelőny megteremtésének egyik zálogaként is tekint e jogterületre. A társasági jog ugyanis nyilvánvalóan képes arra, hogy a gazdaság katalizátoraként hasson, elsősorban azáltal, hogy a külföldi befektetők számára kedvező környezetet kínál. Ez a kedvező környezet azonban nagyon szubjektív mind tartalmát, mind megítélését tekintve. Az úgynevezett flexibilis társasági jogi jogrendszerek, amelyek jelentős mozgásteret engednek a hatályuk alatt működő gazdasági társaságok számára, mindenképpen vonzó lehetőségként jelennek meg a külföldi befektetők szempontjából, azonban

¹ Európai Unió Bírósága, *The Queen v H. M. Treasury and Commissioners of Inland Revenue*, ex parte *Daily Mail and General Trust plc.* 81/87 par. 20.

pont kiszámíthatatlanságuk okán visszatartó erőt is képviselhetnek. A merev szabályrendszer mentén meghatározott társasági jogi jogrendszerek ezzel szemben nem engednek teret a külföldi befektetők egyedi megoldásainak, azonban kiszámítható és a hitelezők szempontjából is protektívnek vélt alternatívát kínálhatnak. A nemzeti társasági jogok természetesen mindannyian arra törekcszenek, hogy a tagok, részvényesek profitorientált érdekei, valamint a hitelezők, üzleti partnerek védelmét hirdető érdekek között egyensúlyt találjanak; éppen ennek a törékeny egyensúlynak a biztosítása körében alkalmazott jogintézmények sokszínűsége adja a társasági jogok közötti eltérések magját. A hitelezővédelmi eszközöket kategorizálhatjuk akként, hogy mely jogintézményt tekintik hangsúlyosnak e körben. A védelmi eszközök között találunk a tőkeminimumot preferáló, a társaság belső szervezete tekintetében szigorú előírásokat tartalmazó, a társaság szervei közötti viszonyrendszert meghatározó, a kulcsszereplők felelősségét rögzítő megoldásokat egyaránt. Ezen rendszerek közül egyik sem bizonyult még tökéletesnek abból a szempontból, hogy képes lenne a már ismert típusproblémák teljes eliminálására. Gyengeségeket és erősségeket azonban könnyen azonosíthatunk minden rendszerben, és ezek mentén kirajzolódik az adott jogrendszerre vonatkozó hozzáállása is, amely napjainkban jellemzi az adott állam társasági jogi felfogását.

Véleményünk szerint a társasági jog szabályozási koncepcióját érintő minden jogalkotói döntés egyben jogpolitikai irányokat is kijelöl, amelyek a gazdasági társaságot alapítani szándékozók, a működő társaságokba befektetni tervezők döntését is meghatározhatják, amelyeken keresztül az adott állam piacára és gazdaságára is jelentős hatást gyakorolhat. Természetesen nem tagadjuk, hogy a szűk értelemben vett társasági jog intézményei csupán egyik, bár kétségtől jelentős részét adják a befektetői döntéseket meghatározó tényezőknek, hiszen számos más, az üzleti jog megfoghatatlanul széles körben megjelenő intézményei ugyanúgy motiváló vagy éppen demotiváló erőként hat a befektetőkre, a leendő tagokra, részvényesekre. Az adójog, az eljárási jogok, az igényérvényesítés lehetőségei, az alternatív vitarendezés fejlettsége és elérhetősége szintén fontos tényezők a befektetői döntések meghozatalában, csakúgy, mint a jogi ráhatást nélkülöző olyan objektív jogi tények, mint az adott államban jelen lévő vásárlóerő, általános fejlettség, politikai stabilitás vagy a rendelkezésre álló infrastruktúra. Évtizedekig igaz volt az a tétel, hogy a társasági jogok Európában egy viszonylag egyszerű megoldást alkalmaztak annak érdekében, hogy a fizetésképtelen helyzetbe jutott vállalkozások, valamint a gazdasági társaságoknak mint elkülönült

jogi személyeknek köntösébe bújtatott csalások ellen valamiféle védelmet nyújtsanak a hitelezőknek. Ez a megoldás annak a talaján állt, hogy amennyiben az adott társasági forma (tipikusan a személyegyesítő társaságok) tagjainak mögöttes helytállását a társasági forma definitív attribútumai között határozzuk meg, akkor a tőkeminimumnak gyakorlatilag elvész a funkciója és jelentősége a hitelezők számára, hiszen a tagok számára nem biztosított a magánvagyonuk és a vállalkozói vagyonuk elkülönítése. Ez a sajátosság azt is eredményezi és feltételezi, hogy a mögöttes helytállással terhelt társasági tagok belefolyanak a társaság alapvető döntéseibe, felelősen vesznek részt a társaság tevékenységének folytatásában, és a tevékenység kereteinek kialakításában.

Ugyanezen felfogás azt is eredményezte, hogy amennyiben az adott gazdasági társasági forma esetében nincs lehetőség arra, hogy a hitelezők a társasági vagyonból való kielégítés hiányát követően a társaság tagjai, részvényesei ellen forduljanak, azok vagyonára vezessenek végrehajtást, a rendszerben léteznie kell egy olyan minimális tőkének (a magyar terminológia alapján jegyzett tőkének), amely a társaság alapításának a szakaszában korlátozott tagi helytállásuk megváltásaként funkcionál. A tőkeminimum összeadását követően azonban a tagok, részvényesek nem tartoznak helytállni a társaság veszteségeiért, azaz a társaság tevékenységének kialakítása során is megvalósulhat egy felelőtlenebb, befektetési mentalitást leképező hozzáállás. Ez a felfogás sokáig sikeresen működött – bizonyos helyeken még mindig működik – egyfajta a priori ellenőrzésként, ahol a gazdasági társaságot nyilvántartásba vevő hatóság, bíróság a tőkeminimum vizsgálatán keresztül hozott döntést arról, vajon a társaság megfelel-e a jogi előírásoknak, és így a piacra léphet-e, gazdasági tevékenységét jogi személyként megkezdve.

Hamarosan azonban bebizonyosodott, hogy ez a tőkeminimumot előtérbe helyező felfogás némiképp hatástalan azon helyzetek kivédésére, ahol már a működés szakaszában veszteségeket szenvednek el a hitelezők a társaság működése nyomán. Tekintettel arra, hogy a tagok, részvényesek a tőkeminimumon keresztül tulajdonképpen megváltották helytállásukat, a tagok, részvényesek nem voltak feltétlenül érdekeltek abban, hogy megtegyenek olyan intézkedéseket, amelyek a társaság fizetési képességét elkerülhetővé tették volna. A 20. század vége és a 2008-as pénzügyi-gazdasági válság arra sarkallta a jogalkotást és a bíróságokat az európai államokban, hogy olyan új koncepciókat fogalmazzanak meg, amelyekre keresztül hatékonyabb hitelezővédelem biztosítható, egy átláthatóbb társasági működésen

keresztül. Az úgynevezett *wrongful trading* szabályok elsősorban a társaságok nevében cselekvő vezető tisztségviselőket célozták, akik azonban nem feltétlenül voltak egyben a társaság stratégiai döntéshozó tagjai, részvényesei is. Bár a vezető tisztségviselők alapvetően a társaság érdekében, majd a fizetésektelen helyzetet előre látva a hitelezők érdekében kötelesek a társaság ügymenetét kialakítani, a valóságban a döntéshozó szerv tagjai által kijelölt cselekvési irányoknak vannak alávetve, és sok esetben ezen döntéshozóktól függ egzisztenciájuk is.

A társaság legfőbb szerve és a vezető tisztségviselők, a menedzsment közötti viszonyrendszer számos megjelenési formája felvetette azt a lehetőséget is, hogy a részvényesek, tagok maguk is felelőssé tehetőek a hitelezők felé a társaság veszteségeiért, bizonyos esetekben. A tagi, részvényesi felelősség természetesen sokkal egyértelműbb a zártkörűen működő társaságok körében, mint a nyilvánosan működő formációk esetében, hiszen a zártkörűen működő társaságok tagjainak, részvényeseinek könnyebben azonosítható szerepe van a döntéshozatalban. Sajátos helyzetekben, mint például a vállalatcsoportok problémaköre esetében az uralkodó tag felelőssége megint csak hangsúlyos szerepet kap. E fejezet célja a továbbiakban éppen ezért annak bemutatása és elemzése, hogy a tagok, részvényesek felelősségének előtérbe helyezését milyen megfontolások adják, milyen intézmények segítségével kivitelezhető ezen felelősség Európában és az Amerikai Egyesült Államokban. Ennek során azokat az új irányokat azonosítjuk és vesszük górcső alá, amikor a tagi, részvényesi felelősség egyáltalán felmerülhet.

A fékek és egyensúlyok rendszerének vállalatirányítási összefüggései

A legtöbb, a gazdasági társaságok szervezetére vonatkozó modell alaptétele, hogy a társaság legfőbb szerve nem fosztható meg általános funkciójától, semmilyen körülmények között: döntéshozó szervként határozza meg a társaság működésének alapvető szabályait. Éppen ezért a vállalatirányítási formák jellemzően érintetlenül hagyják a legfőbb szerv hatáskörét, és ezen a szinten nem differenciálnak. A vállalatirányítási modellek kifejezetten a társaság vezető tisztségviselői és a tagok, részvényesek érdekében ellenőrző vagy éppen felügyeleti jogköröket gyakorló szervezet (a magyar rendszerben legtöbbször a felügyelőbizottság) közötti viszonyrendszer köré építik fel szabályukat. A felügyeletet vagy ellenőrzést ellátó szerv éppen a tagok,

részvényesek érdekében működik, és azt hivatott biztosítani, hogy a napi ügyvitelt ellátó vezető tisztségviselők ne váljanak önjáróvá, és ezáltal a tagok, részvényesek ellenében ható döntések és intézkedések kivitelezőivé.

Bár a *hatáskörök tiszta elkülönítésén alapuló modell* érintetlenül hagyja a hármas szervezeti hatáskör társasági szervekhez rendelt és hermetikusan lehatárolt kompetenciájának elvét, van lehetőség arra más rendszerekben (például a német ügydöntő felügyelőbizottsági modellben), hogy a legfőbb szerv, a tagok, illetve részvényesek összessége bizonyos döntési jogköröit a felügyelőbizottságra ruházza át. Ezzel biztosítva, hogy a felügyelőbizottság közvetlen beavatkozási lehetőségeket kap, és feltételezett rendellenes működés esetén közvetlenül szankcionálhatja a vezető tisztségviselőket. A legtöbb, e hatáskör-átruházást ismerő társasági jogi rendszer csupán meghatározott döntési jogkörök felügyelőbizottsághoz történő telepítésének lehetőségét ismeri el: klasszikusan a vezető tisztségviselők kijelölésének, visszahívásának, javadalmazásának megállapításával kapcsolatos döntéseket. Sajátos a priori kontrollfunkciót tölthet be a felügyelőbizottság, amennyiben a legfőbb szerv – jellemzően a létesítő okiratban – előírja számára, hogy a vezető tisztségviselők bizonyos paramétereknek megfelelő döntései, intézkedései előtt nyilvánítson véleményt, ezzel adva zöld utat vagy éppen tiltva meg az adott intézkedés végrehajtását. (HOPT 2016, 2.) A legfőbb szerv hatásköre azonban még ilyen esetben is érintetlen marad két fundamentális kérdésben: a pénzügyi évről szóló beszámoló elfogadása, valamint adózott eredmény felhasználása tekintetében szükséges, évente meghozandó határozatok tekintetében. Ezek a rendelkezések biztosítják azt is, hogy a legfőbb szervet akár még a legnagyobb részvényesi létszámmal működő nyilvános társaságokban is legalább egy alkalommal összehívják évente. Bár szinte minden más, operatív ügyvitelhez kapcsolódó kérdéskör átruházható a menedzsmentre, illetve a felügyelőbizottságra, azonban a létesítő okirat elfogadása, módosítása, a társaság megszűnése, átalakulása, egyesülése, szétválása tekintetében továbbra is olyan stratégiai jelentőségű kérdésekről beszélünk, amelyekről való döntés kizárólag a legfőbb szerv kompetenciájába, azaz a tagok, részvényesek kompetenciájába kell, hogy tartozzon.

Bár a *német ügydöntő felügyelőbizottsági modell* esetében úgy tűnhet első látásra, hogy a részvényesek, tagok csupán lojális és lehetőleg a tevékenységet ismerő személyek felügyelőbizottságba történő kijelölésén keresztül látnak el kontrollfunkciókat a vezető tisztségviselők felett, azonban ez koránt sincs így. Még ebben a rendszerben is olyan, a társaság működésének alapvető kereteit kijelölő szervről van szó, amelynek stratégiai befolyása van

a társaság életére. (HOPT 2016, 3.) Ebbe az irányba mutat az a sajátosság is, hogy a jegyzett tőke leszállításával, felemelésével kapcsolatos döntések még ügydöntő felügyelőbizottság mellett is megmaradnak jellemzően a legfőbb szerv döntési kompetenciájában. A hatáskörök tiszta elkülönítésén alapuló modell esetében pedig a felügyelőbizottságot lényegében egy örkutyaként tudjuk aposztrofálni, amely funkcióját tekintve meglehetősen limitált eszköztárral rendelkezik. Bár az ellenőrzés lefolytatásához mindenféle adminisztratív jogköröket kap (korlátlan iratbetekintés, tájékoztatás kérése, részvétel a társasági szervek ülésein), azonban intézkedni közvetlenül nem képes, hiszen minden döntést a legfőbb szerv hoz meg, adott esetben a felügyelőbizottság jelzései alapján.

Az *angol–amerikai egységes vállalatirányítási modell*, a híres–hírhedt boardrendszer – ahogyan azt az előző fejezetben már elemeztük – egy szimultán ellenőrzés–menedzsment rendszerben gondolkodik, szervezetileg nem elkülönítve e két lényeges hatáskört. Ez utóbbi rendszerben a tagok, részvényesek talán a legkisebb befolyást gyakorolhatják a társaság mindennapi döntéseire, hiszen az ellenőrző szerv hiánya azt is jelenti, hogy nincs olyan felügyelőbizottság, amely a legfőbb szerv elé tárna bármilyen vélt vagy valós működési problémát, kockázatos intézkedést vagy tevékenységet a vezető tisztségviselők munkájával kapcsolatban, hanem a menedzsmentbe beleolvadva a többségi szavazat segítségével fejt ki azonnali kontrollmechanizmusokat. Még ezen angol–amerikai boardrendszer esetében is érvényes azonban az a megállapítás, hogy a keretszabályokat a legfőbb szerv állapítja meg, és a stratégiai döntések legfontosabbjai az ő kezükön futnak át. (HOPT 2016, 3.) Fontos továbbá azt is hangsúlyoznunk, hogy a személyzetpolitika a legfőbb szerv döntési kompetenciája marad.

Mindhárom ismert vállalatirányítási megoldás esetében igaz az a kijelentés, hogy a felelősség vizsgálata során végső soron eljuthatunk ugyan a legfőbb döntéshozó szerv felelősségéhez, azonban ez kellően komplikált okfolyamat eredményeképpen történhet meg ahhoz, hogy a magánjogi felelősség általában kristálytiszta dogmatikákra építő rendszerébe problémamentesen beilleszthető legyen. Az úgynevezett *corporate tort* tényállások, amelyek lényegében a társaság által szerződésen kívül okozott károk területeit fedik le, minden esetben megkövetelik a jogellenes magatartás kifejtőjének az oldalán azt, hogy a vétkekesség valamely fokán cselekedjen vagy éppen mulasszon. Amennyiben a részvényesekre, tagokra szeretnénk a vétkekesség koncepcióját kiterjeszteni, akkor mégsem vagyunk könnyű helyzetben. Jellemzően a zártkörűen működő társaságok azok, ahol

könnyebben eljuthatunk a legfőbb döntéshozók felelősségének kulcseleméhez, a vétkesség valamely fokozatának bizonyításához. Ehhez általában a következő körülményeket kell figyelembe vennünk: a tag, részvényes döntéshozatalkor meglevő ismeretei, felkészültsége, a döntés által elérni kívánt cél, a mérlegelendő tényezők és körülmények, a menedzsment által javasolt döntés körüljárásának alapossága. Tekintettel arra, hogy a társasági jog jellemzően nem abból az alaptételből indul ki, hogy a társaság tagjai, részvényesei bármilyen formában is professzionális szereplőknek minősülnek. Éppen ezért is nehéz esetükben a felelősség megállapítása és bizonyítása, hiszen nincsen egy olyan fokozott gondossági mérce, amely a társaság kulcsszemélyzete kapcsán a felelősség megállapítása során általános zsinórmértékként jelentkezne. Éppen ellenkezőleg foglalnak állást a társasági jogi rendszerek: a tagok, részvényesek önmaguk is védelmet élveznek a menedzsmenttel szemben, így érdekeik megvédése akár ugyanolyan súllyal eshet latba a szabályozás kialakítása során, mint a hitelezővédelem érdekeinek kiszolgálása.² Tekintettel azonban arra, hogy a legfőbb szerv mégiscsak kijelöli a társaság működésének kereteit, döntő befolyással rendelkezik a társaság alapvető tevékenységére, így döntései végső soron a harmadik személyek által elszenvedett károk és nem vagyoni sérelmek szempontjából direkt igényérvényesítést is néha lehetővé tevő vezető tisztségviselők intézkedéseire jelentős hatást gyakorolnak. A vezető tisztségviselők intézkedéseit így szinte minden esetben a legfőbb szerv által kijelölt útvonalon ismeretében lehet értékelni, és végső soron eljutni arra a következtetésre, hogy az adott, társaságnak okozott kárért, ritkább esetben közvetlenül a harmadik személynek okozott kárért vagy nem vagyoni sérelemért a vezető tisztségviselők felelőssé tehetőek. (MENDELSON 2002, 1231.)

A vállalatok társadalmi szerepvállalásának általános elve egyre nagyobb jelentőségű napjainkban,³ így a *corporate governance* és a *corporate social responsibility* eredetileg amerikai koncepciója végső soron a társaság működésére befolyást gyakorló bármely szerv vagy személy tevékenységén keresztül érezteti hatását. Éppen ezért bár a vállalatiirányítási modellek közötti választás elsősre a társaság belügyének tekinthető, és inkább a tagok,

² Az Európai Parlament és a Tanács 2007/36/EK irányelve (2007. július 11.) az egyes részvényesi jogok gyakorlásáról a tőzsdén jegyzett társaságokban.

³ Bővebben erről: AUER 2017.; KECSKÉS 2011.; KECSKÉS 2016. A felelős vállalatiirányítás amerikai és európai megközelítésének összehasonlító vizsgálatát lásd: HALÁSZ 2016, 698–699.

részvényesek, illetve a menedzsment feladatait ellátó személyek vagy szerv közötti viszonyrendszer leírását mutatják, mégis jelentős szerepük lehet abban, hogy megállapítható-e bármilyen körülmények között a tagok, részvényesek felelőssége a társaság által okozott károkért.

Az angolszász vállalatirányítási modell keretszabályai

Az angol társaságok szervezetére vonatkozóan a 2006-os *Companies Act* elsősorban az egyes tisztségeket betöltő személyek feladatkörére, személyes kvalifikációira és felelősségére vonatkozóan tartalmaz rendelkezéseket. A társaság szerveinek egymáshoz való viszonyát továbbra is a *common law* keretében kialakult vállalatirányítási dogmák határozzák meg. (NACIRI 2008, 79.) Ennek megfelelően a monista vállalatirányítás vagy egységes irányítási rendszer néven ismert szervezeti modell részletei valójában nem a törvényből, hanem a társaságok *article*-jéből és az esetleges jogvitákban a társasági szervek egymáshoz való viszonyát értelmező bírósági döntésekből ismerhetők meg.

Döntéshozatal és kontroll

A társaság legfőbb szerve a közgyűlés többszemélyes társaságok esetében, míg az egyszemélyes társaságban ilyen szerv értelemszerűen nem működik. Mivel azonban az angol jog az egyszemélyes társaság egyedüli tagjának döntéseit is bizonyítható formához köti, így az egyedüli tag határozatait is nyilván kell tartani. Ennek megfelelően az egyedüli tag és a vezető tisztségviselő vagy tisztségviselők közötti találkozók elnevezése a *quorum*.⁴ A közgyűlésen való részvétel nem valamennyi részvényest megillető jog a *company*-k esetében. Az *article*-ben meghatározottak szerint a részvényes által birtokolt részvényfajta dönti el azt, hogy jogosult-e a közgyűlésen részt venni, vagy csupán befektetői minőségben van jelen a társaságban.

A közgyűlések sorából kiemelkedik a nyilvánosan működő társaságoknál kötelezően tartott éves rendes közgyűlés (*annual general meeting* – AGM). Az AGM összehívására sajátos szabályok vonatkoznak. A 2006-os társasági törvény értelmében valójában nem évente egyszer, hanem 6 hónapos

⁴ Egyesült Királyság, *Companies Act* 2006, art. 318.

periódusonként kell AGM-et tartani minden *public company* esetében. A közgyűlési meghívóban kifejezetten utalni kell arra, hogy a közgyűlés AGM-nek minősül-e. A közgyűlést az igazgatók joga, és AGM esetében kötelessége összehívni. Részvényekből álló alaptőkével létrehozott társaság esetén az alaptőke legalább 5%-át megtestesítő részvények tulajdonosai is kérhetik a legfőbb szerv összehívását, amennyiben ennek okát, célját megjelölik. A részvények nélkül működő társaságok esetében a kisebbséget a szavazati jogok 5%-át birtokló tagok adják, akik szintén gyakorolhatják a közgyűlés összehívásának jogát. A közgyűlésről valamennyi, a nyilvántartásban szereplő részvényest kötelező értesíteni *notice* útján. Az értesítés meghívóval vagy hirdetménnyel, papíralapon vagy elektronikus úton is történhet. A *public company* esetében az értesítést kötelező a társaság honlapján is megjeleníteni. Az értesítésnek legalább 14 nappal az ülés tervezett időpontja előtt kell megtörténnie. A *public company* AGM-jére szóló értesítést azonban 21 nappal az ülés napját megelőzően kell közzétenni. A közgyűlés zárt társaságoknál akkor határozatképes, ha legalább egy részvételre jogosult személy megjelenik.

Nyilvánosan működő társaságoknál a határozatképesség minimumát két részvételre jogosult személy jelenléte jelenti. Sajátossága az angol jognak, hogy a két megjelent személy esetében nem vizsgáljuk sem az alaptőkéből való részesedésük arányát, sem szavazataik nagyságát. Ezekről a minimum-rendelkezésektől természetesen az *article*-ben eltérhetnek, és magasabb részvételi küszöböt is megállapíthatnak a társaságok. Nem véletlen, hogy a jogszabály szövege a határozatképességi minimum rögzítése során nem tagokról, hanem képviselőre jogosult személyekről rendelkezik. Nem feltétel ugyanis, hogy a tag személyesen vegyen részt az ülésen. Lehetőség van állandó megbízott és eseti meghatalmazott (*proxy*) kijelölésére is, akik a megbízás, meghatalmazás keretei között képviselhetik megbízójukat. Az ülések megtartása és a szavazás során a törvény a hagyományos, személyes részvételre alapító üléstartási módszerek mellett az írásos szavazás és az elektronikus konferenciaülés lehetőségét is tartalmazza.⁵ Amennyiben az *article* ezt megengedi, a közgyűlést távközlő berendezés segítségével is megtarthatja a társaság. Ebben az esetben szintén az *article* dönti el, hogy a személyazonosság igazolásának milyen formáját alkalmazzák annak érdekében, hogy arra nem jogosultak ne kapcsolódhassanak be a közgyűlés munkájába. A közgyűlésről készült jegyzőkönyvet (*record*) a társaság

⁵ Egyesült Királyság, Companies Act 2006, art. 333.

székhelyén kell megőrizni, és a *registrar* (a társaságok bejegyzését végző közigazgatási szerv) felhívására azt eredetiben be kell mutatni. (VILLIERS 2006, 48.) A társaság maga dönthet a közgyűlés elnöki pozíciójának kialakításáról. Ha élnek ezzel a lehetőséggel, akkor nem az összehívás szabályai változnak, csupán az ülés technikai levezetése, a szavazatok összesítése és eredményük kihirdetése lesz a közgyűlési elnök feladata. A közgyűlés elnöke tisztséget létrehozhatják egy vagy több ülésre vonatkozóan is. Az angol–amerikai vállalatirányítási rendszert egységes irányítási rendszernek nevezzük. A részleteiben az Amerikai Egyesült Államok jogában kidolgozott koncepció értelmezése során az angol bíróságok előszeretettel támaszkodnak amerikai kollégáik korábbi döntéseire. A monista vállalatirányítási modell ismertetése során így az angol és amerikai szabályok szintéziséből indulunk ki. Az egységes irányítási rendszerű társaságban az igazgatótanács egy szervben koncentrálja a végrehajtás, az ügyvezetés és az ellenőrzés funkcióit. A német alapmodelltől eltérően a boardrendszer újdonságát az adja, hogy az igazgatótanács meghatározott tagjai felelnek az operatív ügyvitelért – mint menedzserek –, míg az úgynevezett független tagok a kontroll szerepét töltik be egyetlen ülésen. A német modellben kettéválik az igazgatóság és a felügyelőbizottság, és a felügyelőbizottság jellemzően – bár joga van az igazgatóság ülésein részt venni – csak a jegyzőkönyvekből és a tényleges döntésekből értesül a társaság ügyvezetésének tevékenységéről. Az igazgatótanács ezzel szemben együtt dönt, így közvetlen és azonnali kontroll valósul meg a menedzsment felé, már a döntés meghozatalához vezető út során. Azzal, hogy az igazgatótanács tagjainak többsége független személyekből áll, a társasági jog biztosítja, hogy a kontrollszemélyek egyet nem értése esetén ne születessen olyan döntés, amely operatív lépésekre sarkall. Az igazgatótanácsban másrészt nem csupán a közvetlen ellenőrzés kap szerepet, hanem a nem menedzser tagok részvétele okán azok a „pártatlan” érdekek is megjelennek a határozathozatal során, amelyek saját érdekektől függetlenül – a későbbiekben tárgyalandó – részvényesek iránti lojalitáson és a törvényesség talaján nyugszanak. (FÉZER 2007, 57.) A boardrendszer másik előnye a költségtakarékosság. Az igazgatóság és felügyelőbizottság dualizmusára építő modell természetesen az ülések megkettőződését, valamint általában a kulcsszemélyzet létszámának jelentős növekedését vonja maga után. (FÉZER 2007, 57.) Az anonim befektetők érdekeit szem előtt tartó amerikai rendszer egyetlen szerv keretében oldja meg a két funkciót, így racionális gazdálkodásra ad lehetőséget.

Felelős vállalatirányítás (corporate governance)

Az angol társasági jog a monista rendszer biztosítékeként alakította ki a felelős vállalatirányítás (*corporate governance*) koncepcióját.⁶ A felelős vállalatirányítás két fontos követelménynek való megfelelést ró az igazgatótanács tagjaira, amely követelményeknek valamennyi döntésben, cselekedetben érvényre kell jutniuk: a *gondosság követelménye* és a *lojalitás klauzulája*.

Ahogy az korábban már olvasható volt, az angol esetjog alapján a *gondos eljárás* (*duty of care*) követelménye abban az esetben teljesül, ha az igazgató jóhiszeműen, a hasonló pozíciót betöltő személy hasonló körülmények között irányadó gondosságával eljárva észszerűen következtethet arra, hogy döntése vagy cselekedete a társaság érdekeit a legmegfelelőbben szolgálja.⁷ A jóhiszeműség e tekintetben nem a magyar jogban használatos terminológiával⁸ azonos, hiszen a jogszerű eljárás és a pártatlan, tisztességes döntés követelményét jeleníti meg. Amennyiben a döntés alapjául szolgáló információ valótlan voltáról az igazgató tudott, akkor ha a valóságnak nem megfelelő tényeket elmulasztja jelezni az igazgatótanács ülésén, még nem szavazata esetén is fennáll a felelősség a jóhiszeműség követelményének megsértése okán. (American Bar Association 1994, 10.) A gondosság azt jelenti, hogy az igazgató minden körülményt mérlegelve, észszerű következtetéseken alapuló döntést kell, hogy hozzon. Ahogy Magyarországon, úgy az angol jogban is az általános jogi felfogáson, gyakorlati tapasztalatokon van a hangsúly annak megítélése során, mi volt elvárható egy hasonló tisztséget betöltő személytől. Az összehasonlítás alapját adó ideális személy cselekedetének vizsgálata rendkívül személyre szabottan jelenik meg Amerikában. A hangsúly ugyanis az adott igazgató képzettségén, személyes kvalitásain van, és modellként az angol bíróságok is a szinte ugyanolyan tapasztalattal és képzettséggel, képességekkel rendelkező igazgató képéhez viszonyítanak. Az bírósági határozatok

⁶ A fogalom elemzését bővebben lásd: AUER 2014, 7–13.; AUER 2017, 19–32.

⁷ Amerikai Egyesült Államok, Model Copany Act, Section 8.30: „[I]n good faith with the care an ordinary prudent person in a like position would exercise under similar circumstances, and in a manner he or she reasonably believes to be int he best interest of the corporation.”

⁸ Bár a 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről nem határozza meg a jóhiszeműség fogalmát, a jogtudomány a következő definíciót tekinti irányadónak: jóhiszemű az, aki nem tud vagy kellő körültekintéssel sem kellene tudnia a látszattal ellentétes jogi helyzetről, a valóságról.

indokolásából látható, hogy a magyar felróhatóság objektivizált koncepciója helyett a szubjektív megítélésé a főszerep a gondosság vizsgálata során. Az észszerűség azt jelenti, hogy az igazgató döntését vagy cselekedetét kizárólag objektív indokokra kell, hogy alapítsa. A társaság érdekeinek messzemenő figyelembevétele kifejezi azt az általános követelményt, hogy az igazgatótanács tagjai – függetlenül a menedzsmenethez vagy ellenőrzési funkcióhoz való tartozásuktól – elsődlegesen és kizárólagosan a társaság érdekeit szem előtt tartva kötelesek eljárni. A 2006-os *Companies Act* az igazgatók hét kötelezettségét rögzíti:

- Hatáskörben való eljárás kötelezettsége (*to act within their powers*): a vezető tisztségviselő a memorandumban és az alapszabályban (*article*) foglaltaknak megfelelően köteles feladatát ellátni, hiszen csak az ezen dokumentumokban megjelölt ügykörökben kapott felhatalmazást a részvényesektől a társaság érdekében történő eljárásra.
- A társaság gazdasági eredményessége előmozdításának kötelezettsége (*to promote the success of the company*): ennek a követelménynek akkor felelnek meg az igazgatók, ha döntéseik meghozatalánál és intézkedéseik során figyelembe veszik döntéseik hosszú távú következményeit, a munkavállalók érdekeit, a beszállítókkal, hitelezőkkel, más üzleti partnerekkel való kapcsolatra gyakorolt hatásokat, a közösségre és a környezetre gyakorolt hatásokat stb.
- Az önálló és felelős döntés kötelezettsége (*to exercise independent judgment*): a memorandum és az alapszabály természetszerű megkötésein túl a vezető tisztségviselő nem rendelheti alá döntéseit más személy érdekeinek vagy a társaságon – és bizonyos esetekben a hitelezőkön – kívüli érdekeknek.
- Az észszerű gondosság (*reasonable care*) követelményének való megfelelés során a hasonló tisztséget betöltő személyektől és az adott vezető tisztségviselőtől elvárható gondosság magatartási mércéjének megtalálása a cél.
- Az érdekek összeütközésének elkerülése (*to avoid conflicts of interest*): a felelősen döntő és intézkedő vezető tisztségviselő eljárása során szem előtt tartja, hogy döntései és intézkedései a társaságon belül ne szüljenek ellentéteket, így például a közgyűlés és az igazgatótanács érdekei ne kerüljenek szembe egymással.
- Harmadik személyektől nem fogadhat el jogellenes előnyöket és más juttatást. A vezető tisztségviselő lojalitása köszön vissza ebben a követelményben.

- Nyilatkozzon olyan esetben, amikor egy tervezett társasági tranzakció saját érdekeivel összefüggésbe hozható (*declare interest in a proposed transaction*).⁹

Az előző fejezetben már szó volt róla, hogy a gondos eljárás követelményének akkor felel meg egy igazgató, ha az alábbi kötelezettségeinek maradéktalanul eleget tesz:

- Az igazgatótanács és a bizottságok valamennyi ülésén való részvétel kötelezettsége, akár személyesen, akár távközlő eszköz segítségével.
- Az úgynevezett előkészítő anyagokat, iratokat tanulmányozni köteles az igazgatótanács vagy bizottsági üléseket megelőzően. Az igazgatótanács minden tagja köteles jelezni és a döntés elhalasztását kezdeményezni, ha úgy ítéli meg, hogy nem állt elegendő idő rendelkezésre arra, hogy a döntés háttérét felvázoló információkat megfelelő mélységben tanulmányozhassa.

A gondos eljárás követelménye a *Business Judgement Rule* (üzleti alapon nyugvó döntés) szabályán keresztül jelenik meg az esetjogban, amely mentesülési ok az igazgató számára. Amennyiben ugyanis a később kárt okozó döntést támogató független igazgatótanács tag jóhiszeműen járt el, mentesül a felelősség alól. A *Business Judgement Rule* első szűrőként funkcionál az esetjogban az igazgató személyes felelősségének megállapítása során.

A *lojalitás* kötelezettsége egyben feladat is az igazgatók számára. A lojalitás előírja, hogy az igazgatók munkájukat a társaság és a részvényesek érdekeinek megfelelően végezzék, egyéni érdekeik és motivációik ne kapjanak helyet döntéseikben. (MUIR–CHIPANI, 47.) A 2006-os társasági törvény már a társadalmi lojalitás oldaláról közelíti meg a kérdést. A társadalmi lojalitás (*social responsibility*) adja a fizetéseképtelenségi jogban szereplő azon rendelkezések jogalapját, amelyek bizonyosan elvárják az igazgatók részéről a hitelezői érdekek védelmét is. A lojalitás megkívánja, hogy minden ügyben, ahol egy igazgató saját elfogultságát észleli, köteles legyen ezt jelezni a többi igazgatónak. Az elfogultság önkéntes bejelentésének elmulasztása önmagában megalapozza a később hátrányokkal járó döntésért való személyes felelősségét a kizárási okot be nem jelentő igazgatónak.

⁹ Egyesült Királyság, Companies Act 2006, art. 171–177.

A tag korlátozott helytállásának jelentősége a tagi felelősség értékelése körében

Napjainkban számszerűen azok a társaságok vannak többségben az európai államokban, ahol a tagok, részvényesek helytállása a társaság tartozásaiért korlátozott, kizárólag a bevitt vagyoni hozzájárulás erejéig áll fenn. A korlátozott helytállás koncepciója számos területen tud gazdaságélénkítő hatást kiváltani, például arra is ösztönzőleg hat, hogy ugyanazon személy egyszerre több társaságban vállalhasson korlátozott helytállás mellett tagságot, részvényesi státuszt. Ezzel a befektetési lehetőségek sokszínű portfólió mellett bonyolódhatnak, és a befektetőket a piac aktív és több szinten bekapcsolódó szereplőivé tesszük. (KAHAN 2009, 1086.) A korlátozott helytállás doktrínája azonban pontosan a 20. század végétől kezdődően jelentős erodálásnak indult. A könyvelési csalások, a környezeti károkat előidéző társasági tevékenységek és általában a *corporate tort* koncepció megjelenése számos esetben lehetővé tette, hogy az egyébként korlátozott helytállást vállaló tagok, részvényesek felelőssé tehetőek legyenek magánvagyonukkal olyan esetekben is, amikor a társaság vagyona nem elegendő ezen jogosultak igényeinek kielégítésére.

Fontos hangsúlyoznunk, hogy a helytállás és a felelősség kérdését mindenképpen ketté kell választanunk, és nem csupán terminológiai szinten. Míg a felelősség a jogellenes magatartások tipikus hátrányos jogkövetkezménye, szankciója, amely a magánjog rendszerében mindig enged bizonyos fokú mentesülést a jogsértő oldalán, addig a helytállás vagy önként vállalt, vagy jogszabályi kötelezettségen nyugvó olyan kötelezettség, amely a tényállási elemek bekövetkezése esetén kimentést nem hagyva állít be jogkövetkezményt. Éppen ezért helyes korlátozott helytállásról és nem korlátozott felelősségről beszélnünk akkor, amikor a társasági formák esetében megjelenő tagi kötelezettség mértékét vizsgáljuk. A tag korlátozott helytállása ugyanis azt jelenti, hogy jogellenes magatartás hiányában a tag, részvényes nem veszíthet többet, mint aminek megfizetésére, rendelkezésre bocsátására a létesítő okiratban eredetileg kötelezettséget vállalt. Amennyiben azonban a tevékenysége jogellenes magatartásként értékelhető, úgy a korlátozott helytállás védelme már nem hivatkozható, hiszen a felelősség vizsgálatának mezejére lépünk, ahol bár van kimentésre lehetőség, mégis előfordulhat, hogy a tagot, részvényest saját magánvagyonára terheljük felelőssé.

A korlátozott helytállás doktrínája eredetileg a tagok, részvényesek vagyonának, valamint a társaság vagyonának elkülönítésére szolgált.

Ez a doktrína így csupán akkor számít és értékelendő, amikor a jogsértést a társaság követte el. Amennyiben a tag, részvényes jogsértő magatartását értékelik, az kívül esik a korlátozott helytállás koncepcióján. A korlátozott helytállás továbbá kizárólag azokat a tagokat, részvényeseket tudja védelemben részesíteni, akik nem aktorai, csupán névtelen arcai voltak a társaság által kifejtett jogellenes magatartásnak. Amennyiben a tag kilép a társaság sűrű, őt védő hálója mögül, és egyénileg vagy csoportosan fejt ki jogellenes magatartást, individuális felelőssége előtérbe kerülhet. Ha a társaság tevékenysége következtében sérelmet, kárt elszenvedett harmadik fél a társaság által folytatott, „normális”, üzemszerű működés következtében vált áldozattá, úgy a korlátozott helytállás megvédi a tagokat, részvényeseket a felelősségtől.

Önmagában tehát az, hogy a társaság fizetéseképtelenné vált, még nem elégséges annak megállapításához, hogy a stratégiai döntéshozó szerv tagjai, a társaság tagjai és részvényesei felelősek lennének ezen helyzet előidézéséért. Valamilyen többlettényállási elemre van szükségünk, amely egyértelművé teszi, hogy a tag, részvényes közvetlenül játszott közre a fizetéseképtelenség és ezzel a hitelezői igények kielégítetlenül hagyásában. Jellemzően olyan esetekben találták a bíróságok megállapíthatónak a tagok, részvényesek felelősségét, amikor saját személyes szükségleteiket elégitették ki a társaság vagyonából, úgy, hogy a tranzakció nem volt a társaság tevékenységi körébe vonható;¹⁰ olyan esetekben, amikor a tagok, részvényesek a vezető tisztségviselőket meglehetősen rövid pórázon tartották, és a létesítő okiratban lefektetett működési szabályok szerint szinte minden jelentős tranzakció végrehajtása a legfőbb szerv beleegyezéséhez volt kötve, azaz a vezető tisztségviselőket a saját döntéseik szolgai végrehajtására kötelezték;¹¹ illetve olyan esetekben, amikor az egyszemélyes társaság egyedüli tagja azért volt felelősségre vonható a társasági vagyonból ki nem elégitett kötelezettségekért, mert nyilvánvalóvá vált, hogy a társaság létrehozásának egyetlen célja az egyetlen tag valamely csalárd vagy rosszhiszemű magatartásának leplezése volt.¹²

Előfordulnak a bírói gyakorlatban olyan esetek is, amikor a tag, részvényes felelősségének az alapját az adta, hogy egy gazdaságilag abszolút indokolhatatlan döntéssel tőkeleszállítást eszközölt, ezzel vonva ki fedezetet

¹⁰ Amerikai Egyesült Államok, *Kinney Shoe Corp. v. Polan*, 939 F.2d 209 (4th Cir. 1991).

¹¹ Egyesült Királyság, *Re Hydrodan (Corby) Ltd* (1994) 2 BCLC 180.

¹² Amerikai Egyesült Államok, *Flash v. Conn*, 109 U.S. 371.

a cég vagyonából, saját zsebébe vándoroltatva azt.¹³ Ez utóbbi eset kapcsán azonban fontos hangsúlyoznunk, hogy a felelősség megállapításához szükség volt arra is, hogy a tag olyan vagyon kivonásáról döntsön, amely egyébként feltétlenül szükséges lett volna a kivonás időpontjában már ismert hitelezői követelések kielégítéséhez, és ezen kivonás vezetett el végül oda, hogy a hitelező nem tudott teljes kielégítést nyerni a társaság vagyonából a végrehajtás során.¹⁴ Valamennyi, fent ismertetett típuseset közös vonása, hogy a tag, részvényes visszaélt a társaság elkülönült jogi személyiségével és saját korlátozott helytállásával, a társaságot egyfajta védernyőként használva saját jogellenes magatartásainak megvalósításához.

A korlátolt helytállás koncepciója a tagok, részvényesek oldalán a társaság elkülönült jogi személyiségének doktrínájára vezethető vissza. Tekintettel a jogi személyiség ismérveire, a társaság az alapítóitól elkülönült vagyonnal rendelkezik, és e vagyonnal saját nevében gazdálkodik. A társaság jogi személyként a saját cselekvéseinek megtestesítése érdekében önálló ügyintéző és képviseleti szervekkel és személyekkel rendelkezik, akik a társaság nevében járnak el.

A korlátolt helytállás koncepciójának áttörésére már viszonylag korán sor került a bírói gyakorlatban, hiszen a 19. század végéről már találunk olyan jogeseteket, amelyekben a bíróságok a társaság valamely tagjának személyes felelősségét állapították meg. A korai esetjog közös jellemzője, hogy a bíróságok akkor még jellemzően jogszabályi felhatalmazás nélkül, csupán a korlátozott helytállás tartalmát és korlátait értelmezve jutottak arra a következtetésre, hogy valamely jogellenes magatartási kör már nem fér bele a korlátozott helytállás koncepciójába, így szükségképpen felelősségi helyzetet kell hogy keletkeztessen a tag, részvényes oldalán. Az angolszász jogok egyik jellemzően citált döntése a *Salomon v A. Salomon és társai* ügy központi vitáját eldöntő érvelés volt, 1896-ból.¹⁵ Az eset lényegében a társaság elkülönült jogi személyiségének az angol jogban mindaddig kiemelkedetlen paradigmáját erősítette meg, egy meglehetősen kétes tényállás mellett is. Az ügy fókuszában az a kérdés állt, hogy mennyiben tekinthető egy, a többségi tagsági részesedést kezében tartó tag döntése és akarata a társaság akaratának, azaz a betudás elve megvalósulhat-e a tag és a társaság irányában.

¹³ Németország, Szövetségi Felsőbíróság 2012. április 23. (II ZR 252/10).

¹⁴ Németország, Szövetségi Felsőbíróság 2012. április 23. (II ZR 252/10).

¹⁵ Egyesült Királyság, *Salomon v A Salomon & Co Ltd* (1896) UKHL 1 (1897) AC22.

Salomon úr saját, korábban egyéni vállalkozás formájában folytatott üzletét adta át az általa és családtagjai által alapított, saját nevét viselő korlátolt tagi helytállást ismerő társasági formában működő új gazdasági társaságának. A társaság alapítása során a cipészüzlet átruházására vonatkozó tranzakció ellenértékéhez Salomon úr maga nyújtott kölcsönt az újonnan létrejövő társaságnak, amelyet a társaság valamennyi vagyontárgyára kiterjedő lebegő zálogjoggal biztosított. Nemsokkal az alapítást követően azonban a társaság fizetéseképtelenné vált, és a hitelezők a csekély társasági vagyonra vezetett sikertelen végrehajtás során azzal szembesültek, hogy a társaság vagyonában fellelhető kevés potenciális fedezetre a társaság többségi befolyással rendelkező tagja, Salomon a zálogjog szabályai alapján elsőbbségi kielégítési joggal jelentkezett be. A kielégítés nélkül maradt hitelezők pert indítottak Salomon ellen, és keresetükben a kielégítetlenül maradt követelések erejéig kérték, hogy a bíróság mondja ki Salomon úr személyes felelősségét, arra hivatkozva, hogy Salomon és vállalkozása nem tekinthetők elkülönült személyeknek a piacon, ők valójában egyek és ugyanazok, márpedig saját maga hitelezője senki nem lehet. A bíróság szinte mantraszerűen citálta a társaságok elkülönült jogi személyiségével kapcsolatos doktrínát, és erre hivatkozva elutasította a hitelezők kereseti kérelmét, hangsúlyozva, hogy a társaság elkülönült jogi személy, és mint ilyen bárkivel, akár saját tagjával is tranzakciót bonyolíthat.

1. szövegdoboz

Felelősség értelmezése a Salomon v A. Salomon és társai ügyben

Forrás: Egyesült Királyság, Salomon v A Salomon & Co Ltd (1896) UKHL 1 (1897) AC22.

Az angolszász világban a valódi fordulatot a szintén angol bíróság előtt tárgyalta, 1933-as *Gilford Motor Company Ltd v Horne* ügy hozta el.¹⁶

Horne úr a Gilford társaság korábbi alkalmazottja volt, aki felmondását követően a korábban, a munkaszerződése részét képező versenykizáró megállapodás értelmében még néhány évig le volt tiltva korábbi munkáltatója üzleti partnereivel való bármiféle üzleti kapcsolat kialakításától. Horne azonban munkaviszonyának megszűnését követően

¹⁶ Egyesült Királyság, Gilford Motor Company Ltd v Horne (1933) Ch. 935.

azonnal egy korlátozott tagi helytállást ismerő társaságot alapított, és e társaság volt az, amely a Gilford Motor ügyfeleit környékezte meg, köztük többeket sikerrel szakítva el korábbi üzlettársától, a Gilford Motortól. A Gilford Motor mint korábbi munkáltató a versenykizáró megállapodás megszegésére hivatkozott, és közvetlenül Horne-nal szemben kérte a megállapodásban szereplő kötbér megfizetését. Horne érvelése a társaság elkülönült jogi személyisége köré csoportosult. Véleménye szerint a versenykizáró megállapodást magánszemélyként kötötte meg, míg a Gilford Motor által kifogásolt gyakorlatot már egy társaság valósította meg, amelynek történetesen ő maga is tagja volt. A bíróság azonban nem fogadta el ezt az érvelést, és úgy ítélte meg, hogy Horne az elkülönült jogi személyiség koncepcióját egy csalárd tevékenységhez kívánta felhasználni, amelyet a doktrína eredeti céljai szerint semmiképpen sem támogat. Lényegében Horne a szerződéses kötelezettségei alóli kibúváshoz használta fel a társaság elkülönült jogi személyiségének doktrínáját, és mint ilyen, nem támogatható ez a magatartás. Horne-nak így meg kellett fizetnie a szerződésben vállalt kötbért.

2. szövegdoboz

Elkülönült jogi személyiség doktrínájának határai a Gilford Motor Company Ltd v Horne ügyben

Forrás: Egyesült Királyság, Gilford Motor Company Ltd v Horne (1933) Ch. 935.

A két döntés elemzését követően meglehetősen nehéz egy jogalkalmazási mintát felfedezni az angol bíróságok gyakorlatában. Mindkét eset szerződéses kötelezettségek alóli kibúvóként vizsgálta a társaság megalapítását, mégis, a Salomon-ügyben a doktrína kivételt nem tűrő megerősítést nyert, míg a Gilford Motor-ügyben a bíróság átszakíthatónak találta a társaság sűrű védőhálóját, és megtalálta az egyéni igényérvényesítéshez az utat a taggal szemben. Amennyiben mélyebb analízisnek vetjük alá a két esetben született döntést és a bíróságok érvelését, akkor mégiscsak felfedezhetünk egy alapvető különbséget a két eset tényállásában. A Salomon-ügyben igen nehéz lenne Salomon úr, a társaság tagjának magatartásába bárminemű vétkeiséget belelátni, hiszen nem jelenthetjük ki, hogy a társaságalapítás egyértelműen csalárd célokat szolgált volna. Mivel Salomon családtagjai is részt kívántak venni az üzleti tevékenységben, ez szükségképpen azt igényelte, hogy Salomon úr átruhazza cipészüzletét a társaságra. A később bekövetkező

fizetéseképtelenség nem ennek a döntésnek az egyenes következménye. A Gilford Motor esetében azonban Horne úr magatartása nyilvánvalóan azzal az elhatározással történt, hogy a szerződéses kötelezettségeit meg tudja szegni egy láthatólag szerződési jogba nem ütköző módon azáltal, hogy a szerződés időpontjában még nem létező jogi személy köntösébe bújtatja szerződésszegő magatartását.

A Gilford Motor ügy jogi érvelése köszön vissza a *Kelner v Baxter* eset döntésében is.¹⁷ Az eset tényállása szerint Baxter és társai szerződéses kötelezettséget vállaltak egy később megalapítandó társaság nevében értékpapírok megvásárlására. A társaságot ezt követően ugyan létrehozták, azonban a társaság soha nem szerzett annyi vagyont, hogy meg tudja fizetni a Baxterék által vállalt ellenértéket az értékpapírokért. A bíróság döntésében hangsúlyozta, hogy a még létre nem jött jogi személy nevében előre senki nem tud kötelezettséget vállalni, és Baxterék szerződése mögött ismét csalárd szándék állt. Szerződésük ennek megfelelően nem tekinthető a később megalapított társaság szerződéses kötelezettségének, Baxteréket kötelezte, így nekik kell fizetniük az értékpapírokért.

Sajátos hivatkozással találkozott a bíróság a híressé vált *Macaura v Northern Assurance Co Ltd* ügyben, amely jelentősen eltér a fent bemutatott, angolszász döntések tényállásától.¹⁸ Míg a fentiekben olyan esetekkel találkozunk, ahol a társaság tagjai ellenében a hitelezők igyekeztek lerontani az elkülönült jogi személyiség és a tag korlátozott helytállásának koncepcióját annak érdekében, hogy a szerződéses kötelezettségek esetében ne a társaság, hanem annak tagjai legyenek közvetlenül kötelezhetőek, a *Macaura*-ügyben maga a társaság tagja kívánta megdönteni az elkülönült jogi személyiség doktrínáját annak érdekében, hogy saját maga szerezzen ebből előnyöket.

Macaura úr saját tulajdonában álló telkén tárolt faárut adott el annak az egyszemélyes társaságnak, amelynek egyedüli tagja volt. Bár az adásvételi szerződés létrehozatalra került, a faáru továbbra is a Macaura magántulajdonában álló telken maradt. Macaura biztosítási szerződéssel rendelkezett a telkén fellelhető valamennyi faanyag vonatkozásában, amely szerződés kockázati körébe beletartozott a tűzkár is. Egy tűz következtében megsemmisült a már a társaság tulajdonába került faáru, azonban Macaura azzal érvelt, hogy lényegében saját társaságáról

¹⁷ Egyesült Királyság, *Kelner v Baxter* (1866) LR 2 CP 174.

¹⁸ Egyesült Királyság, *Macaura v Northern Assurance Co Ltd* (1925) AC 619.

volt szó, így az általa magánszemélyként kötött biztosítás ki kell, hogy terjedjen arra a faárura is, amely még a telkén feküdt, azonban már az általa alapított egyszemélyes társaság tulajdonában volt. Macaura érvelése tehát az eddigiekkel ellentétben arra irányult, hogy a társaság elkülönült jogi személyiségének koncepcióját megdöntse, és a biztosítás szempontjából a társaság tulajdonában álló vagyontárgyakra is kiterjessze a biztosító helytállási kötelezettségét. A biztosítótársaság természetesen megtagadta a szerződött összeg kifizetését, és a bíróság sem kötelezte teljesítésre. A bíróság érvelése szerint a biztosítási szerződés bizonyítható módon a magánszemély és a biztosítótársaság között kötöttet, így Macaura társasága nem volt alanya a jogviszonynak, semmilyen formában. Bővebb fejtegetés nélkül utasította vissza a bíróság Macaurának az elkülönült jogi személyiség megdöntésére irányuló érvelését.

3. szövegdoboz

„Fordított érvelés” a Macaura v Northern Assurance Co Ltd ügyben

Forrás: Egyesült Királyság, Macaura v Northern Assurance Co Ltd (1925) AC 619.

A korábban elemzett esetek és a Macaura-ügy között a döntő különbség az, hogy az utóbbi esetben maga a tag kívánt a doktrína megdöntése nyomán előnyöket szerezni. Az angolszász bírói gyakorlat azonban kétséget kizáróan azt mutatja, hogy a bíróság csak abban az esetben hajlandó áttörni az elkülönült jogi személyiség és a korlátozott tagi helytállás koncepcióját, amennyiben valamilyen, a tag által tanúsított csalárd magatartás ezt a társaság hitelezőinek lehető legteljesebb kielégítése érdekében megkívánja. Maga a társaság tagja nem hajlíthatja saját belátása szerint ezen doktrínákat azért, hogy egyes esetekben védelmet kapjon a társaság hitelezőinek igényeivel szemben, míg más esetben saját maga szerezzen előnyöket a két alaptétel erodálásán keresztül. Bár továbbra is tartja magát az a kiindulási pontunk, hogy a korlátozott tagi helytállás megvédi a tagot, részvénytől attól, hogy a társaság által vállalt szerződéses kötelezettségek körében saját magánvagyonra is a hitelezők fedezetéül szolgáljon, azonban amint bizonyítható olyan magatartás, amely a zárt társaságokban a tagok, részvényesek csalárd eljárását támasztja alá és a vagyonszerzés előidézéseként értékelhető, a bíróság hajlandó lerontani az említett két alapelv érvényességét, a hitelezők érdekében.

A tagok helytállásának változatai

A tagok helytállása kulcskérdés a társasági jogban. A hitelezővédelem szempontjából kiemelt jelentősége van annak, hogy amennyiben a társaság vagyona nem elegendő a hitelezői igények kielégítésére, követelhető-e és milyen mértékig a tagokon a fennmaradó összeg. A kontinentális jogrendszerek Európában jellemzően két konstrukciót követnek a tagi helytállás tekintetében. Egy tag vagy teljes magánvagyonával, korlátlanul és mögöttesen áll helyt a társaság vagyonából ki nem elégíthető követelésekért, vagy helytállása csupán a bevitt vagyoni hozzájárulásra szorítkozik, így magánvagyonra legfeljebb abban az esetben kerülhet be a kielégítésre szánt fedezet körébe, amennyiben vállalt vagyoni hozzájárulását nem fizette meg, nem bocsátotta még rendelkezésre akkor, amikor a társaság fizetési képtelensége bekövetkezett.

Az angol társasági jogban azonban a tőkeegyesítő társaságok esetében a tagok helytállása három modell alapján határozható meg.

A tagok korlátozott helytállását ismerő társasági konstrukcióban a tag a tagsági jogokat megtestesítő részvényért fizetett kibocsátási érték szolgáltatására köteles, egyebekben a társasági vagyonból ki nem elégíthető követelésekért magánvagyonával nem köteles helytállni. Ezt a konstrukciót nevezi az angol jog a részvény névértéke által behatárolt korlátozott helytállásnak (*liability limited by share*). Azon *company*-k esetében, amelyek ebben a konstrukcióban működnek, minden esetben részvénytársasági formáról (*shareholders' company*) beszélünk. (McCORMACK 2008, 52.) A felelősségátvitel szabályai csak akkor érvényesülnek, ha a részvényes nem szolgáltatva a létesítő okiratban vállalt vagyoni hozzájárulását, valamint, ha bizonyíthatóan olyan jogsértést követett el, amely a korlátozott helytállás főszabályának megbontását vonja maga után, a 2006-os *Companies Act* alapján. Ezt a modellt a nagyvállalatok előszeretettel választják.

A skála másik végpontján a korlátlan helytállással terhelt tagokat tömörítő társasági formák állnak. Az *unlimited liability* azt jelenti, hogy a *company* – mivel jogi személyiséggel rendelkezik – ugyan rendelkezik saját vagyonnal, azonban a tagok mögöttes és korlátlan helytállással tartoznak. A hitelező ilyen esetben csak akkor veheti igénybe a tagok magánvagyonát, ha a *company* vagyona nem nyújt megfelelő fedezetet követeléseinek kielégítésére. A korlátlan helytállású társaság (*unlimited company*) lényegében a magyar közkereseti társaság modelljével mutat rokonságot. A *general partnership*-pel (a tagok közvetlen helytállására

épülő társaság) szemben pedig jelentős különbség, hogy míg ott a tagok közvetlenül, a cég vagyona tekintet nélkül, akár önállóan is perelhetők, és helytállni tartoznak a cég nevében, addig az *unlimited company* esetében elsődlegesen mindig a társaság vagyona a hitelezők kielégítésének alapja, a tagok helytállása csak mögöttesen, a társasági vagyon hitelezői követelésekhez viszonyított elégtelensége esetén kerül elő. (FAZEKAS 2004, 82.) Az *unlimited company* ennek megfelelően a hitelezők bizalmának erősítésére is szolgáló konstrukció, hiszen a tagok teljes magánvagyonuk kockáztatása mellett folytatják a gazdasági tevékenységet.

Végül a kontinentális jogrendszerben ismeretlen az úgynevezett garanciavállalásos helytállás (*liability limited by guarantee*). A modell lényege, hogy a társaság tagjai a létesítő okiratban megjelölnek egy összeget, amelyet kizárólag a társaság fizetéseképtelensége esetén bocsátanak a hitelezők rendelkezésére, saját magánvagyonukból. A garanciaként megjelölt összeget nem kell a társaság rendelkezésére bocsátani sem alapításkor, sem a működés során. A garanciaként felajánlott összeg a likviditási gondok leküzdésére sem használható, valamint beruházások, tőkeemelés fedezetét sem jelentheti. Egyetlen célja, hogy a társaság megszűnésekor a kielégítetlenül maradt hitelezői követelésekre nyújtson fedezetet. A garanciavállalás így csak akkor fordul át valódi pénzteljesítésbe, ha a társaság megszűnik. A garanciavállalásos társaságok a 2006-os törvény óta nyílt és zárt körben egyaránt alapíthatók és működtethetők. A konstrukció sajátossága, hogy a jegyzett tőke ebben az esetben nem a részvények névértékének az összege, ugyanis ennél a *company*-nál nem bocsáthatók ki részvények. A tagok alapításkor vállalt garanciájának mértéke később nem módosítható, így nem is csökkenthető. Amíg a tagsági viszony fennáll a társaságban, a garancia a társaság megszűnése esetén lehívható. A hitelezők érdekében a törvény azt a tagot is a garancia összegének megfizetésére kötelezi, akinek a tagsági jogviszonya a társaság felszámolását megelőző egy éven belül szűnt meg. A rendelkezés célja, hogy azok a tagok se mentesüljenek a vállalt garancia rendelkezésre bocsátásának kötelezettsége alól, akik a fizetéseképtelen helyzetet előre látva szüntették meg tagsági jogviszonyukat a társaságban. (McCORMACK 2008, 57.) A tagok által vállalt garancia soha nem válhat a társasági vagyon részévé. Abban az esetben azonban, amikor a fizetéseképtelen társaságot felszámolják, a törvény értelmében nem szükséges külön peres eljárást kezdeményezni annak érdekében, hogy a kielégítetlenül maradt hitelezők hozzájussanak a tagok által vállalt garanciához. A garanciavállalásos helytállás elsősorban jótékony célokat felvállaló nonprofit társaságok számára kedvező megoldás.

Az ilyen társaságok a gazdasági tevékenységből elért nyereséget a közcél megvalósítására fordítják. A társaság hitelképességének növelése érdekében olyan tagokat nyerhetnek meg maguknak, akiket nem terhel az azonnali vagyónátadás kötelezettsége, azonban a vállalt garanciával bizalmat ébreszthetnek a későbbi üzleti partnerekben, a hitelezőkben. A konstrukciót klubok, diákszövetségek, sportszövetségek és hasonló szervezetek választják előszeretettel az Egyesült Királyságban. (BACHNER 2009, 158.)

A tagi felelősség esetei

Amint fentebb láthattuk, a korlátozott tagi helytállás koncepciója eredetileg azzal a céllal született meg, hogy a társaság tagjait, részvényeseit megvédje azoktól az elkerülhetetlen kockázatoktól, hogy a normál üzleti tevékenység mellett is előfordulhatnak a hitelezőket veszélyeztető, megkárosító ügyletek. A doktrína másik célja az volt, hogy a befektetőket gazdasági tevékenységre sarkallja, amelynek során nem kell magánvagyonukat teljes mértékben kockáztatniuk. Amennyiben azonban a korlátozott tagi helytállás doktrínáját a tag vagy a részvényes rosszhiszemű, eleve a hitelezőt megkárosító módon kívánja felhasználni, a bíróságok napjainkban már kontinensszerte hajlandók a korlátozott helytállás mögé nézni, és a tagok, részvényesek magánvagyonukkal való felelősségét kimondani. Bár a korlátozott tagi helytállás koncepciója a korábban jellemző korlátlan helytállás elvét váltotta fel a 19. században, az európai és az amerikai jogalkotó és a bíróságok fokozatosan, közel száz év leforgása alatt munkálták ki azokat az típuseseteket, amelyekben megfordítható a helytállás, és az felelősséggé konvertálható a tag, részvényes oldalán.

Az első esetek egyike még ma is megtalálható a jogalkotásban, jogalkalmazásban, amikor a tag, részvényes túlértékeli a nem pénzbeli vagyoni hozzájárulását annak szolgáltatásakor, és ez idézi elő a fizetéseképtelenséget. Néhány szerző ezt a problémát a „felvizezett részvények” problémájának nevezi. (COOK, 584.) A felvizezett részvények koncepciója a hitelezők felé fals képet nyújt a társaság valós pénzügyi helyzetéről, esetlegesen olyan szerződéskötést indukálva a hitelező oldalán, amelyet a valós pénzügyi mutatók ismeretében soha nem tenne meg. A felvizezett részvények problémaköre szorosan össze is függ e fejezet egyik kiindulópontját jelentő kötelező tőkeminimum kérdésével. Tekintettel arra, hogy a tőkeminimum szolgáltatása, megfizetése az alapítás szakaszában a tag korlátozott helytállásának

szabályok különösen hangsúlyosak olyan időszakokban, amikor az adott országban pénzügyi, gazdasági válság van. Amennyiben azonban a vállalt hozzájárulás megfizetése mégis elmarad a társaság fizetéseképtelenségét megelőzően, úgy a hitelezők a még nem teljesített összeget követelhetik a tagoktól. Arra azonban nem használható ez a szabály, hogy a társaság tevékenysége következtében kárt vagy nem vagyoni sérelmet szenvedett harmadik személyek szerződésen kívüli igényeiket közvetlenül a tagokkal, részvényesekkel szembe fordulva rendezhessék.²¹

Tipikus eset a vállalatcsoportok uralkodó tagjának felelősségét laza keretek között felfogó szabályok rendszere is. Amennyiben a vállalatcsoport valamelyik ellenőrzött vállalata fizetéseképtelenné válik, a tartósan hátrányos üzletpolitikát, amely ezt a fizetéseképtelenséget előidézte, az uralkodó tag magatartásának tudja be a jogalkotó, és ennek megfelelően nem látja akadályát annak, hogy az uralkodó tagot teljes vagyonával felelőssé tegye az ellenőrzött társaság vagyonából ki nem elégíthető hitelezői igényekkel szemben.²²

Irodalomjegyzék

- ANDENAS, Mans – WOOLDRIDGE, Frank (2009): *European Comparative Company Law*. Cambridge, Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511770494>
- American Bar Association (1994): *Corporate Director's Guidebook*. Chicago, American Bar Association.
- AUER Ádám (2017): *Corporate governance – A felelős társaságirányítás jelenkori dimenziói*. Budapest, Dialóg Campus.
- AUER Ádám (2014): *Corporate Governance – Állami részvétellel működő gazdálkodó szervezetek*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- BACHNER, Thomas (2009): *Creditor Protection in Private Companies*. Cambridge, Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511576553>

²¹ Németország, Szövetségi Felsőbíróság VersR 1972, 274 MDR 1972, 316.

²² Egyesült Királyság, Company Act 2006 art. 260(3); Németország, AktG 1965 art. 117(2); Észtország, Kereskedelmi törvény 1995 167. § (1) bekezdés; Magyarország, 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 3:18. §-a.

- COOK, William W. (1921): "Watered Stock" – Commissions – "Blue Sky Laws" – Stock Without Par Value. *Michigan Law Review*, Vol. 19. DOI: <https://doi.org/10.2307/1276746>
- FAZEKAS Judit (2004): Az angol társasági jog. In MISKOLCZI BODNÁR Péter szerk.: *Európai társasági jog*. Budapest, KJK-Kerszöv.
- FÉZER Tamás (2007): Monista vállalatirányítás a társasági jogban. In PAPP Tekla szerk.: *Acta Conventus de Iure Civili*. Szeged, SZTE ÁJK.
- HALÁSZ Vendel (2016): A „társaság érdeke”: a vállalati vezetők tevékenységére irányadó szabályokról Európában és Amerikában. *Magyar Jog*, 63. évf. 12. sz. 698–707.
- HOPT, Klaus J. (2016): The German Law of and Experience with the Supervisory Board. *Law Working Paper*, No. 305. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2722702>
- KAHAN, Daniel R. (2009): Shareholder Liability for Corporate Torts: A Historical Perspective. *The Georgetown Law Journal*, Vol. 97, No. 4. 1085–1110.
- KECSKÉS András (2016): A felelős társaságirányítás európai rendszere. *Európai Jog*, 16. évf. 3. sz. 28–38.
- KECSKÉS András (2011): *Felelős társaságirányítás (Corporate Governance)*. Budapest, HVG-ORAC
- MCCORMACK, Gerard (2008): *Corporate Rescue Law – An Anglo-American Perspective*. London, Edward Elgar Publishing. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781848445109>
- MENDELSON, Nina A. (2002): A Control-Based Approach to Shareholder Liability for Corporate Torts. *Columbia Law Review*, Vol. 102, No. 5. 1203–1303. DOI: <https://doi.org/10.2307/1123672>
- NACIRI, A. (2008), *Corporate Governance Around the World*. New York, Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203930670>
- TUCKER, Eric (2008): Shareholder and Director Liability for Unpaid Workers' Wages in Canada: From Condition of Granting Limited Liability to Exceptional Remedy. *Law & History Review*, Vol. 26. 57–98. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0738248000003564>
- VILLIERS, Charlotte (2006): *Corporate Reporting and Company Law*. Cambridge, Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511494857>